

LES ANTIGUES CANÒNIQUES DE L'ÀMBIT DEL BISBAT DE SOLSONA Manuel Riu

Les primeres comunitats clericals

A les terres que, amb el pas dels segles, acabarien per integrar el bisbat de Solsona, però que els s. IX i X pertanyien majoritàriament a la diòcesi d'Urgell, hom hi detecta unes comunitats de clergues que tenien cura de les ànimes de zones rurals a les valls del Pirineu i del Pre-pirineu. Aquestes petites comunitats o agrupacions de clergues, sorgides a imitació de les canòniques catedralícies, devien reunir amb prou feines mitja dotzena de membres, encarregats de servir altres tantes esglésies parroquials. És possible que visquessin junts, sota una regla canonical, potser l'aquisgranensa, establerta pels carolingis el 816, i que residissin a la casa annexa a la parròquia major o principal i sota l'autoritat d'un arxiprest o plebà, tal vegada anomenat també prepòsit i fins i tot abat.

És possible encara que molts d'aquests clergues no haguessin assolit el presbiterat i s'haguessin limitat a rebre, com a molt, l'orde sagrat del diaconat, i que tinguessin béns i casa propis. Fins a quin punt hom ha de considerar-los clergues seculars i no regulars, és un aspecte que hom no ha aconseguit d'esbrinar ben bé, tota vegada que el tema resta pràcticament inèdit. Tampoc sabem d'on procedia aquest clergat, extret de l'entorn rural, ni si el seu aprenentatge havia estat únicament oral o bé havien après de llegir i d'escriure al redós de l'arxiprest o del superior de torn.

El fet a Urgell que ben aviat —en alguns casos des dels inicis del s. X— aquestes petites comunitats acceptessin la regla de sant Benet i es convertissin en monestirs benedictins, integrant-se els clergues a la vida monàstica i tenint a la vegada cura de les parròquies dependents del monestir, amb la aquiescència episcopal, ha estat possiblement un dels motius de la poca atenció que hom ha prestat a aquests precedents. Tampoc

s'ha investigat la probable influència de les autoritats carolíngies en aquesta transformació.

En tot cas, el fenomen de l'agrupament dels clergues que exercien la cura d'ànimes en un àmbit rural de població dispersa, experimentat a la Pre-catalunya, tindria paral·lels ben explícits en les *plebes* o *pieve* rurals que hom detecta a altres bandes de l'occident de la Mediterrània, on l'arxiprest es converteix, des de ben aviat, en l'intermediari usual entre el bisbe i els clergues rectors de parròquies, té cura de la seva educació i vigila el seu comportament.

D'aquells primers nuclis clericals anomenar-ne canòniques potser significaria extrapolar el concepte, tota vegada que desconeixem si, entre nosaltres, seguien uns cànons o regla determinats, o bé la normativa era prou laxa per permetre usos i abusos i no passava d'un costum local transmès de viva veu. El fet que la benedictinització de molts d'aquests nuclis clericals fes que després s'anomenessin monestirs o monistrols (fins i tot els que no arribaren mai a benedictinitzar-se i als quals, sens dubte, caldria anomenar canòniques) ha donat lloc a una major confusió.

Cal tenir present que el monjo era un laic que s'havia retirat a un centre rural i havia emès els vots de pobresa, castedat i obediència. Mentre el clergue havia rebut almenys la tonsura, que li permetia incorporar-se a l'estament clerical, i podia completar els ordes sagrats menors, fins al sotsdiaconat, en cas de no arribar a rebre ordes majors: el diaconat i el presbiterat. El monjo tenia la pròpia santificació com a objectiu essencial, mentre el clergue es dedicava fonamentalment a la cura d'ànimes, o sigui, a la direcció espiritual dels fidels. Que ben aviat hi hagué monjos que rebien ordes sagrats i s'incorporaven al clergat, essent «monjos i levites» o bé «monjos i diaques» i «monjos i preve-

res», i passant a regir parròquies i esglésies dependents dels monestirs, és ben sabut també. I fins i tot que alguns d'aquests monjos pogueren accedir a l'episcopat i convertir-se en l'autoritat ordinària dels bisbats.

Els canonges regulars augustinians

Pel que fa a l'àmbit territorial que ara ens interessa, dimanat dels antics bisbats d'Urgell i de Vic, cal dir que hi consten, els s. XI i XII, diverses comunitats integrades per clergues sotmesos a una regla de vida en comú, i per això anomenades canòniques regulars. Des dels inicis del s. XI, la pèrdua de vigor de l'Espanya islàmica, el seu fraccionament en petits regnes rivals, l'avenç de la reconquesta i l'augment de les necessitats d'evangelització de les poblacions reincorporades al territori cristià, la penetració dels costums nordpirinencs o europeus, la feudalització de la societat... foren altres tants factors de canvi a les nostres terres. Motivaren la reorganització i creació de noves canòniques o comunitats de clergues, i fins i tot alguns monestirs benedictins, que no acceptaven la reforma de Cluny, es transformaren en canòniques regulars. La generació de mig s. XI visqué molt especialment els canvis. El redreç del papat i la reforma dita gregoriana, per la figura del seu principal impulsor, el papa Gregori VII (1073-1085), comportà des del 1068 una renovació de l'església urgellenca i la creació de noves comunitats de clergues regulars sota la regla atribuïda a sant Agustí, d'algunes de les quals parlarem després per separat, com a Sta. Maria de Solsona, a St. Vicenç de Cardona i al seu priorat de St. Jaume de Calaf (1093), a Sta. Maria d'Organyà (1090), a St. Pere d'Ager i a la seva filial de St. Miquel de Montmagastre, a Sta. Maria de Tremp (1079) i a Sta. Maria de Mur (1100).

La direcció episcopal d'aquestes canòniques no catedralícies ben aviat fou impugnada, cercant totes elles la exempció i vinculació directa a Roma, amb la declaració de la situació *nullius* (o sigui: de cap diòcesi), que les alliberava de restar sotmeses a l'autoritat del bisbe diocesà, a canvi de pagar un cens anual al papat. El darrer terç del s. XI els canonges augustinians tingueren una gran influència en el territori d'Urgell, i aquesta influència seria predominant almenys durant unes tres generacions. Però, des del 1083, una nova influència dels corrents reformistes ultrapirineus, originada pels canonges de St. Ruf d'Avinyó, que a la regla augustiniana hi afegien consuetuds pròpies, intentà imposar-se, en va, entre el 1120 i el 1156, a les canòniques augustinianes tradicionals, entre elles la de St. Vicenç de Cardona.

El s. XII la vida canonical sembla preferir-se encara a la monàstica del tronc benedictí, que experimentà també la competència cistercenca. St. Jaume de Frontanyà, al Berguedà, restà convertit en priorat augustinia els primers anys del s. XII. St. Pere dels Arquells, prop de Cervera, fou un priorat fundat vers el 1110 per la canònica vigatana de Sta. Maria de l'Estany. St. Pere de Ponts, fundat el 1143 en terres del bisbat d'Urgell, comptava encara quatre canonges el s. XIII, i el clergue-rector, en ple s. XV, percebia una renda, gens menyspreable, de 40 lliures. La filial de Mur a St. Miquel de Cellers o del Congost, al pas de Terradets, era florent encara el darrer terç del s. XII.

Cal remarcar, amb tot, que el monestir premonstratenc de Sta. Maria de Bellpuig de les Avellanes, fundat el 1166, representa la introducció dels canonges reformats d'hàbit blanc, que resistirien durant segles als canonges augustinians d'hàbit negre en les nostres terres, veurien la seva pèrdua d'influència des del s. XIV, cada cop més accentuada, i romandrien incòlumes després de la secularització i desaparició d'aquests darrers, deguda a la crisi progressiva.

Al territori del bisbat d'Urgell i a la darrera del s. XIII destaquen encara, entre altres, les canòniques augustinianes de St. Pere d'Ager, St. Vicenç de Cardona, Sta. Maria de Castellfollit, St. Jaume de Frontanyà, Sta. Maria de Guissona, Sta. Maria de Lillet, St. Miquel de Montmagastre, Sta. Maria de

Mur, Sta. Maria d'Organyà, St. Pere de Ponts, Sta. Maria de Sanahuja, Sta. Maria de Solsona, Sta. Maria de Talló i Sta. Maria de Tremp, a més de la canònica catedralícia de Sta. Maria de la Seu d'Urgell, totes elles documentades des dels s. XI i XII. De quatre d'elles en parlarem monogràficament tot seguit, per la seva significació en relació amb el futur bisbat de Solsona: són les de St. Jaume de Frontanyà, Sta. Maria de Lillet, St. Vicenç de Cardona i Sta. Maria

Interior de Sant Jaume de Frontanyà.

ARXIU ÀMBIT

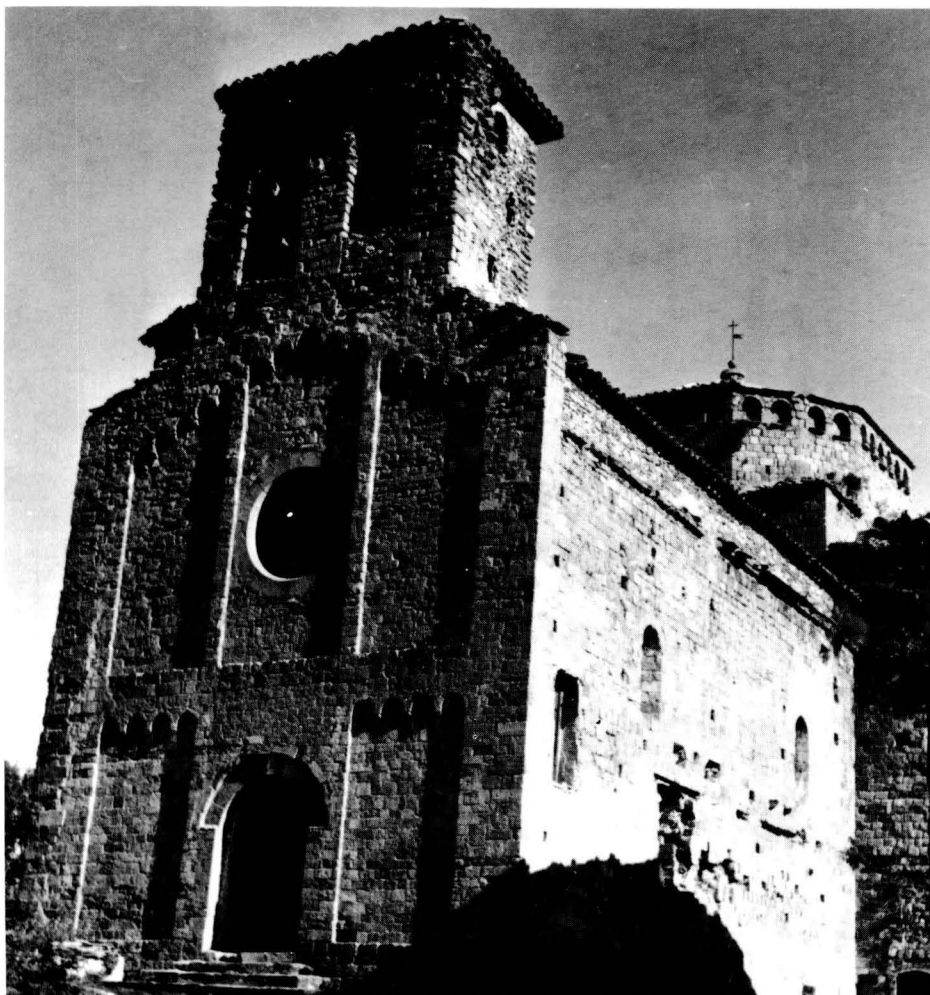
de Solsona. Deixarem de banda altres canòniques, com les de St. Pere d'Ager, Sta. Maria d'Organyà i Sta. Maria de Mur, tot i que tingueren notables relacions amb les que ara ens interessin especialment, i que la seva història és igualment apassionant. Si bé el nombre de canonges fou reduït, i moltes vegades ni sobrepassava la mitja dotzena, exerciren la seva influència espiritual i econòmica sobre molt amplis territoris de la Catalunya interior.

Sant Jaume de Frontanyà

Al lloc de Frontanyà, del comtat de Berga, una primera església, dedicada a sant Jaume, hi fou consagrada pel bisbe Nantigis d'Urgell el dia 20 de juny de l'any 905, amb assistència dels fills grans de Guifré el Pilós, els comtes Gui-

fré-Borrell i Miró. Aquella església, de la qual sabem ben poques coses, fou renovada del tot entre el 1070 i el 1102: s'edificà el gran temple que es conserva encara en peu i s'hi establí una comunitat regular de canonges augustinians que perduraria durant segles, presidida per un prior. A aquesta comunitat canonical, el darrer terç del s. XIII s'hi afegiren els primers clergues seculars, donant lloc a una comunitat mixta que seguí rebent importants donatius a les valls de Frontanyà i de Lillet, i a la Cerdanya, especialment a l'època dels priors Guillem I (1192-1221) i Guillem II (1255-1289), que foren a la vegada degans del Berguedà, delegats del bisbe d'Urgell, per les parròquies de les quals s'encarregava la comunitat, entre elles Sta. Cecília de Riutort i St. Martí del Puig, i per altres afers jurisdiccionalis.

Durant bona part del s. XIII seguí la comunitat canonical percebent les rendes en espècies, sense contradicció, fins que el 1344 hom decidí reduir-les a una quantitat dinerària fixa. Sembla que llavors la canònica havia anat ja a menys, tot i que hom esmenta encara dos canonges i el procurador del prior. Però, poc després, la pesta negra provocà defuncions i permeté l'acumulació de beneficis en unes poques mans. Així, p.e., Antoni de Cardona, prior de Frontanyà des del 1395, era a la vegada canonge de Girona i de Lleida. Amb el temps la tendència s'agreujà: el 1402 el procurador del prior, que segons deia no podia residir a St. Jaume, nomenava procurador seu a un sastre de la Pobla de Lillet. El 1410 el rector de St. Vicenç de Castell de l'Areny era canonge de Frontanyà. D'aquesta forma, i de mica en mica, amb els arrendaments plurianuals de les rendes i els arranjaments personals, anà passant a mans de laics l'administració dels béns eclesiàstics. El s. XV fins i tot hom pagava per aconseguir càrrecs i beneficis, i el s. XVI no era pas infreqüent que una mateixa persona de l'alta noblesa, o emparentada amb ella, pogués ésser abat comendatari de Sta. Maria de Solsona i prior *in commendam* també de St. Jaume de Frontanyà (1562), gaudint així de la renda de dos i de tres beneficis, encara que fossin en llocs ben allunyats els uns dels altres. Amb tot, el priorat subsistí, si bé secularitzat i en mans de clergues seculars, com veurem, fins al s. XVIII, en què el rei Carles III l'uní a la mensa canonical de Sta. Maria de Solsona.

Sant Jaume de Frontanyà.

RAMON VILADES

Santa Maria de Lillet

Consta documentalment que Sta. Maria de Lillet fou residència de diversos clergues simultanis des del 833, i que la vida canonical hi fou florent. El temple-rotonda proper de St. Miquel fou consagrat el 9 de maig del 1000, i depengué de la comunitat de Lillet. Hom parla, el 1086, de l'existència de cases i *cellae* a l'entorn del temple de Sta. Maria, on residien els clergues, els quals rebien el cens anual d'un parell de gallines que pagaven cada una de les famílies camperoles que tenien béns i drets al territori de la sagrera. A donar impuls a la canònica augustiniana, expressament esmentada el 1099, contribuiria la fundació d'una confraria instituïda per sant Ot, bisbe d'Urgell, el 9 de febrer de l'any 1100. Cada confrare faria ofrena d'un ciri per il·luminar l'altar de santa Maria i, el dia de la reunió anual, aportaria un sester de blat, un altre d'ordi i un càntir de vi per al menjar en comú. El prior i els dotze membres de la comunitat (nou clergues, dos sacerdots i un monjo que

exercia l'escribania) s'integraren a la confraria, formada inicialment per 44 confreres, entre homes i dones.

La canònica tingué béns a la Cerdanya, el Berguedà, Osona i Conflent; sota la protecció dels senyors del castell de Lillet, rebé noves donacions de cavallers i camperols, i prosperà el s. XII, compartint alguns béns amb la canònica de St. Jaume de Frontanyà. El papa Hono-

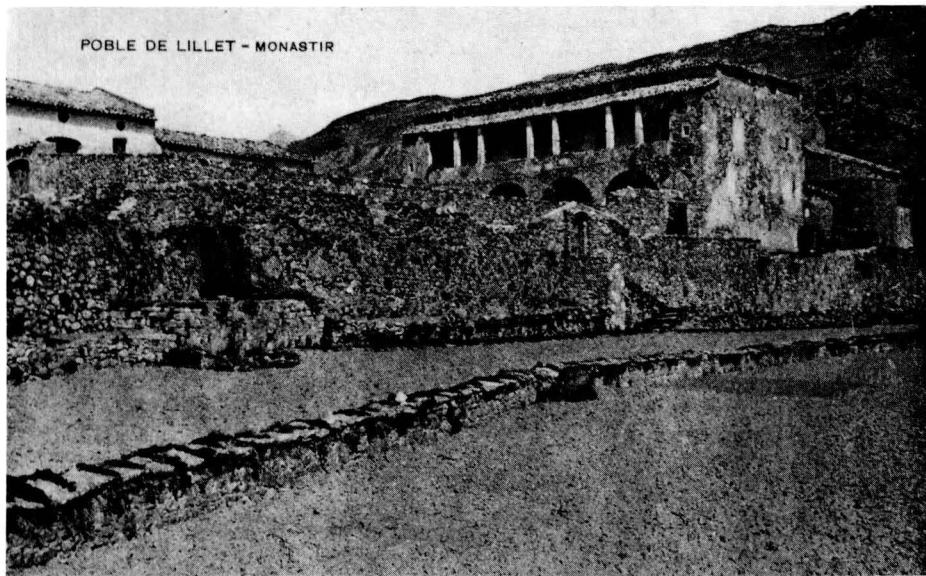
ri III, el 15 de juny del 1220, la posà sota la seva protecció, en moments complexos. El 1238 apareix un prepòsit «secular» al davant de la canònica i hom observa, des de llavors, interferències jurisdiccionals i conflictes amb els parroquians, havent-hi d'intervenir els abats de Bagà i de la Portella i el prior de Frontanyà, per tal de posar-hi pau.

Des dels inicis del s. XIV comencen a ésser usals els arrendaments de béns i rendes, anuals i quatrienals, a clergues i a seglars, per quantitats de diners en efectiu, car hom fixa la dotació de les quatre canongies en 40 sous l'any cada una, elevades a 100 sous després de la pesta negra. Els canonges, a més, disposaven de béns propis que venien, compraven i cedien en testament. La dedicació l'any 1356 de l'església de St. Antoni de la Pobla de Lillet, que reunia ja 46 famílies, comportà l'atribució de funcions parroquials que fins llavors havia exercit l'església de la canònica. El paborde, el 1373, s'arrendà la paborde de Sta. Maria per dos anys, pel preu de 75 lliures anuals. L'arrendament precisa que hi havia quatre canonges preveres, un diaca i un escolà, als quals l'arrendador havia de proporcionar menjar i vestit, la qual cosa permet suposar que continuava la vida comunitària. En tot cas, llavors es feren obres al temple, inaugurat el 8 d'agost de 1397 amb nous altars. El nombre de canonges seguiria oscil·lant entre quatre i tres la primera meitat del s. XV, un d'ells era elegit prepòsit, paborde o prior, un altre regia la sacristia, i el tercer l'escribania. Els inventaris conservats de mig s. XV ens parlen de l'entrada o rebedor del «monestir», de la sala, la cuina, el rebost, el pastador, el celler i el celleret, els magatzems i les cambres de la volta, del

Santa Maria de Lillet a començaments del s. XX.

ARXIU ÀMBIT

Santa Maria de Lillet a començaments del s. XX.

ARXIU ÀMBIT

paborde, de la serventa, i de la cambra nova. Els objectes inventariats el 1467 demostren que s'hi seguia vivint habitualment. El 1437 s'esmenta encara que era costum de celebrar capítol al claustre.

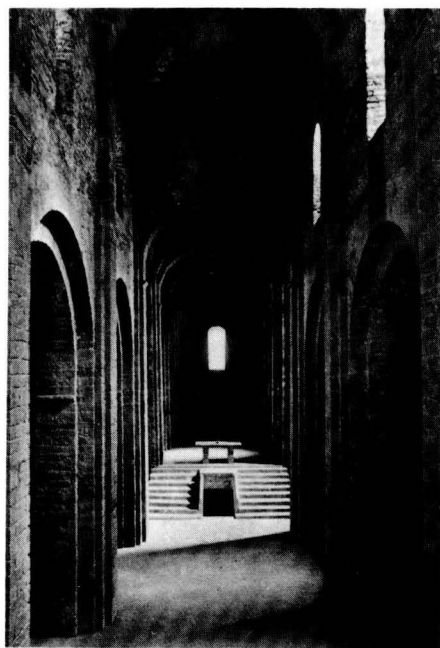
En aquests inventaris hi figuren, a més de mobles i llibres, armes i un joc d'escacs, però bona part dels edificis, segons s'indica, requerien obres importants i es feia necessari de vendre alguns béns. El 1573 hom emprèn una reforma notable de l'església i canònica, i vint anys després, amb la secularització, un prevere segueix tenint el títol de paborde i hom converteix la canònica en col·legiata de clergues seculars, continuant-se el culte a l'església de Sta. Maria, que seguí mantenint algunes funcions parroquials no obstant la llunyania de la Pobra. En començar el s. XVIII, la paborde de Lillet rentava de 100 a 250 ducats d'or de càmara.

Sant Vicenç de Cardona

Hom parla dels servents de St. Vicenç de Cardona el 1010, i la canònica cardonina, fundada el 1019, és explícitament esmentada l'11 de gener de 1026 amb els seus clergues i sacerdots («*clericis et sacerdotibus*»). Si en algun moment la comunitat havia estat monàstica (com sembla deduir-se d'un document del setembre del 993), ara és indubtable que hi havia una canònica potser aquisgranesa, els membres de la qual portaren a bon fi la construcció de l'impressionant temple romànic, consagrat el 23 d'octubre de 1040, que hom pot admirar a l'àmbit

del castell. Des de llavors el patrimoni anà en augment: un dels canonges regí, des del 1087, l'hospital creat al costat de l'església parroquial de St. Miquel; consta la recepció dels primers donats (1089); es funda el priorat de St. Jaume de Calaf (1093), que seguiria adscrit a l'abadia de St. Vicenç fins la secularització d'ambdós centres el 1593, i es regularen les relacions amb la parròquia de St. Miquel per tal d'evitar conflictes (1094).

L'arquebisbe Oleguer, que després esdevingué sant, intentà el 1117 introduir a Cardona els canonges de St. Ruf d'Avinyó, però els comunitaris cardonins s'hi oposaren i sortiren a la fi victorio-

Interior de Sant Vicenç de Cardona.

ARXIU ÀMBIT

sos. El papa Anastasi IV, l'any 1154, rebé l'església de St. Vicenç sota la protecció directa de la Santa Seu i li confirmà els béns patrimonials, entre ells el priorat de Calaf, però la declarà sotmesa a St. Ruf. L'abat de St. Vicenç es negà a prestar obediència a St. Ruf i mantingué la canònica independent.

Poc temps després, el 1160, hom edificà l'infermeria per als clergues malalts i dotà el càrrec d'infermer. Es rebien pàrvuls i adults a la canònica al llarg del segle, fins que, en iniciar-se el s. XIII, els comunitaris abandonaren la vida en comú, construint, des del 1214, les primeres cases dels canonges sota les muralles del castell. Les rendes es distribuïen en porcions, i fins una vídua, Ermesenda de Guiot, era acceptada a la canònica el 1261 i se li concedia la corresponent porció, com a la resta dels canonges, podent usufructuar en vida els béns que a la seva mort passarien a la prepositura major de la canònica. La porció consistia aleshores en una lliura de pa de blat (400 g), vi, carn i peix, o bé quatre ous els dies d'abstinència.

Els símptomes de decadència es feren més evidents des dels inicis del s. XIV. El bisbe d'Urgell hagué d'intervenir-hi, car els nou canonges es queixaven de l'abat, del fet que rebien racions insuficients i de l'estat ruïnós dels edificis, i els visitadors nomenats disposaren, el 1314, unes noves ordinacions, anomenades «La Preciosa», que obligaven els canonges a acudir a resar les hores canòniques i a abstenir-se de «*xarles i confabulacions ocioses*». El restabliment de la vida en comú era difícil, perquè el dormitori mostrava poques condicions d'habitabilitat i la casa era «*infecta i obscura, ennegrida pel fum*». Es prohibí als dos clergues beneficiats de menjar en el refector dels canonges. S'arranjà el temple, i els deu canonges existents el 1323 rebutjaren les innovacions que hom tractava d'imposar-los i acabaren cedint una part de les seves rendes (el 1335) per tal de poder reparar les cobertes de l'església, les capelles, el dormitori i la sala capitular.

La pesta negra i els conflictes que motivà, que dificultaren la percepció regular de rendes i censos, féu difícil el redreç la segona meitat del s. XIV, tot i que hom fomentà les pel·legrinacions per visitar la cripta de St. Vicenç, on es guardava una espina de la corona de Crist i un fragment de la Vera Creu, entre altres relíquies, atorgant el papa

Climent VII l'any 1392 les primeres indulgències als pel·legrins.

Nous donatius de la pròpia família vescomtal i comtal de Cardona seguien afavorint St. Vicenç, i li proporcionaven ornaments litúrgics de seda, més relíquies, alguns llibres, entre ells un missal (la biblioteca comunitària tenia 35 llibres el 1507); es mantenia un equilibri difícil entre els canonges i els clergues beneficiats, fins que, el 21 d'agost del 1592, una butlla del papa Climent VIII convertí en col·legiata l'església canònica, i disposà que l'integressin un abat i set canonges seculars, redistribuint la renda patrimonial i suprimint la canònica i el priorat de Calaf. El bisbe de Vic reivindicà la jurisdicció sobre l'església de St. Jaume de Calaf, i el d'Urgell altres jurisdiccions de l'abadiat de Cardona. Calgué que Climent VIII, el 15 de juliol de 1603, i Lleó XI, el 15 d'abril del 1605, reiteressin que amb la supressió de la vida regular a les canòniques de St. Agustí no s'havia pretès privar de la jurisdicció i privilegis a les seves dignitats, sinó tan solament suprimir l'ordre regular, i que la jurisdicció civil i criminal que exercia l'abat calia mantenir-la.

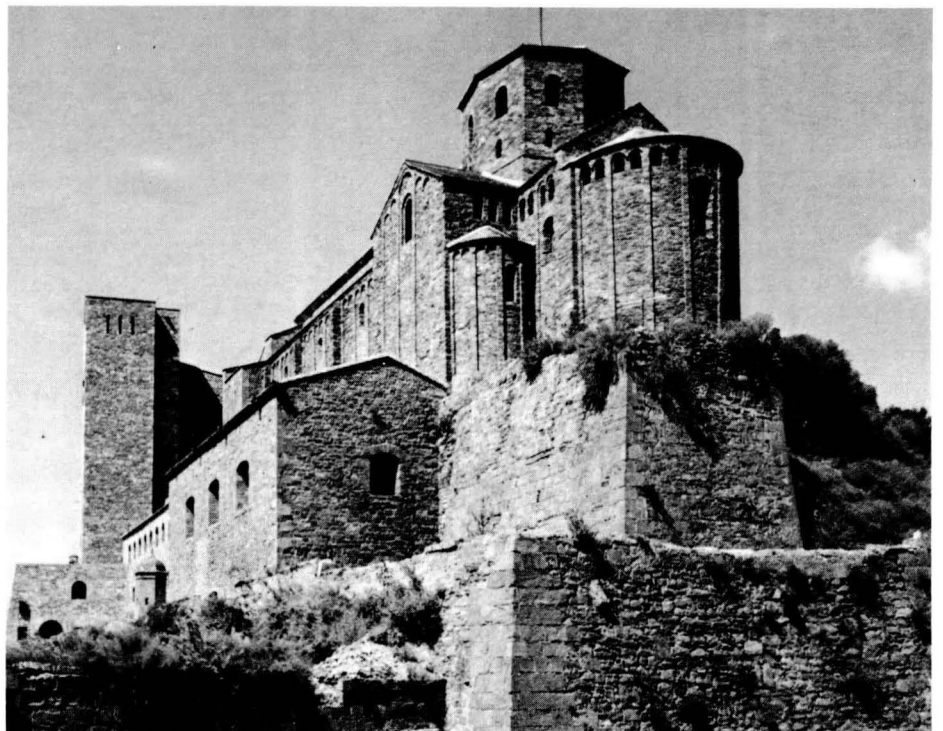
Santa Maria de Solsona

Sta. Maria de Solsona fou la canònica més important del bisbat d'Urgell. Quatre temples, successivament consagrats el 977, el 1070, el 1163 i el 1343, reflecteixen la disposició de diners procedents de les rendes de què fruïa, i expliquen la transformació experimentada el s. XVI. Domingo Costa i Bafarull traçà la seva història, amb bona informació documental, el 1799, i recentment el doctor Antoni Llorenç i nosaltres mateixos hi hem insistit. Mn. Costa li dedicà un capítol on hom pot veure que una petita comunitat de clergues hi vivia des del 928, i el 1036 la formaven almenys quatre canonges. Aquests es regien per la regla de sant Agustí, i veieren confirmar el seu estatut canònic pel papa Urbà II el 29 de març de l'any 1907.

Des del 1153 una reforma interior permeté la redistribució de les rendes i la creació de tres pabordies, a més del prior, sagristà, obrer, cambrer, rober i cellerer o majordom. Almenys nou comunitaris feien vida en comú a l'edifici de la canònica, menjaven al nou refectori i veneraven la Mare de Déu avui dita del Claustre. Per aquesta reforma sabem que el menjar dels canonges consistia en

pa i vi, carns, ous, formatge, farrutx, sal, pebre, alls i cebes. Els dilluns, quatre ous, un tros de formatge i un tros de cansalada. El dimecres, cinc ous i un tros de formatge del bo. Els divendres cigrons, faves bullides i verdura de l'horta de la canònica. Molts laics eren admesos a la canònica com a partíceps dels béns espirituals i, del s. XI al XIII, fins i tot hi havia germanes, probablement vidues, que lliuraven els seus béns a la comunitat en vida, a canvi de rebre'n el necessari per viure. El propi rei Alfons I, el març del 1186 entrava a la germandat de la canònica, i amb ells altres personatges de relleu, com Arnau de Sanahuja (1190), i com Hug del Llor (1192), que s'anomenaven «*miles et canonicus*»: cavaller i canonge. Fins el comte d'Urgell, Ermengol IX, el 1192 declara-

del s. XIV, el prepòsit Bernat de Riart, el 1336, dictà unes noves constitucions per al règim de la canònica, distribuint 68 parròquies i els drets que pertanyien als prepòsits de les quartes rectorals, delmes, primícies, albergues i drets de visita. Llavors componien la canònica solsonina: el prepòsit, quinze canonges (els quals es repartien els oficis de prior, sacristà, xantre, cambrer, obrer, infermer i cellerer) i tretze porcioners, un capellà major, un mestre per a l'ensenyament, un escrivà, un organista, un almoïner, vint familiars i els domèstics. En total 54 individus, als quals caldria afegir els capellans i obtentors de beneficis als altars del temple canònic. Les rendes de la prepositura sumaven 1.382 lliures, i les dels diversos oficis altres 510 lliures i 4 sous.

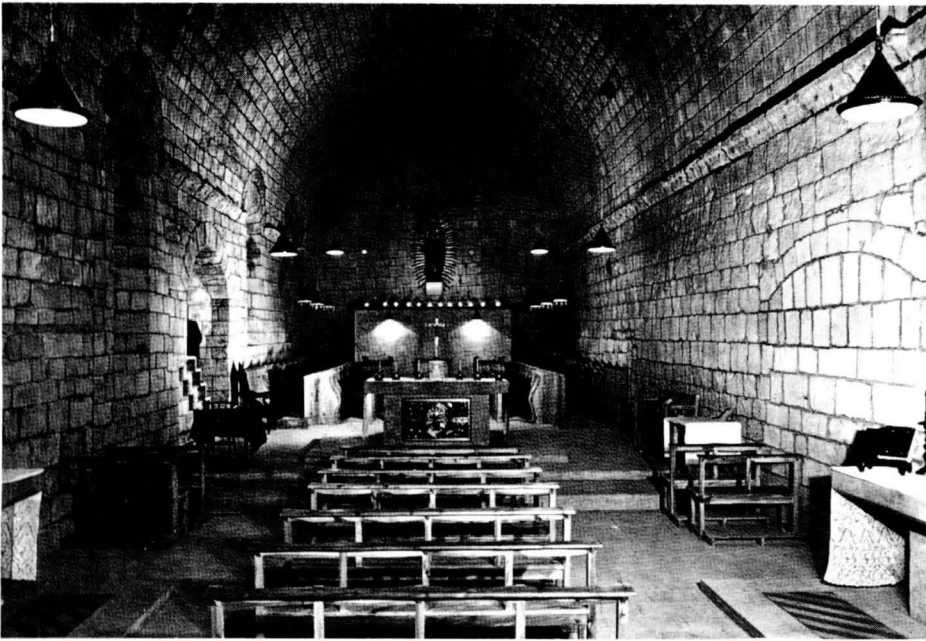
Colegiata de Sant Vicenç de Cardona.

ARXIU ÀMBIT

va «*em faig canonge i germà de l'església de Solsona*» i instituïa una refacció per al dia de Pàsqua, consistent en sis sesters de blat (que caldria aconseguir dels rèdits dels molins de Ponts), sis xais, sis anyells, deu pernils i la quantitat suficient de vi bo.

En finalitzar el s. XII la canònica posseïa el senyoriu, patronat i presentació de 55 esglésies del bisbat d'Urgell, 5 del de Vic, altres 5 del de Barcelona i 1 del de Lleida. Cent anys després eren 75 les esglésies sobre les quals tenia drets la de Solsona. Poc abans de les grans pestes

El papa Benet XIII, l'any 1409, declarà extingida la prepositura i erigí Sta. Maria de Solsona en abadiat, amb les prerrogatives de què fruïen en aquells moments els abats de l'orde de canonges regulars de St. Agustí de la *provincia tarraconense*. Es succeïren vuit abats a Solsona fins al 1590, que gaudien d'una renda de 300 florins anuals, i dos anys després restava secularitzada la canònica de Sta. Maria, com veurem tot seguit, i la renda de 120 florins d'or anuals que percebia la dignitat de prior s'hauria d'aplicar, en el futur, a la conservació i

Capella dels Sants Màrtirs de la catedral de Solsona.

ARXIU ÀMBIT

reparacions de l'església catedralícia i a la seva sagristia.

Conseqüències de la reforma tridentina

Les reformes eclesials propugnades pel concili de Trento (1545-1563), en el qual intervingueren catalans notables, tardaren gairebé una generació en ésser acceptades a la Catalunya interior. Felip II, en una reial cèdula del 20 d'octubre de 1564, ja insistia per tal que es procedís a la reforma del monacat benedictí, establint el compliment de les noves constitucions. De fet, la reforma eclesial havia de comportar: la reforma de la congregació claustral benedictina Tarraconense i Cesaraugustana, l'extinció dels canonges regulars, i la creació de la diòcesi de Solsona, amb centre a l'antiga canònica de Sta. Maria, una de les més ben dotades de Catalunya.

Aquesta triple reforma havia de comportar canvis molt importants en el mapa eclesiàstic de l'Urgell històric, i és fàcil comprendre que els interessos creats la dificultessin tot el possible. A la comissió de cardenals creada a Roma li urgia, com al mateix sobirà Felip II i, a la fi, el papa Climent VIII (1592-1605) dictà la butlla *Sacer et religiosus monachorum status*, datada el primer d'agost de l'any 1592, que anava preferentment dirigida a la reforma de la congregació claustral Tarraconense, bo i designant-ne executors: el nunci d'Espanya, l'arquebisbe de Tarragona i el bisbe d'Ur-

gell, els quals haurien de visitar les abadies i priorats de l'orde de St. Benet i establir-hi la reforma concreta que calgués a cada centre. Dotze dies després, en altres sis butlles, el propi Papa precisava els detalls de la reforma projectada. Set monestirs urgellencs serien suprimits i s'erigien en el seu lloc els vicariats perpetus corresponents per tal d'assegurar la cura d'ànimes als fidels que podien resultar-ne afectats.

La congregació rebutjà la solució proposada i, al seu torn, el 1597, acabà proposant una recopilació de constitucions que, laboriosament adaptada als desigs dels reformistes romans, fou aprovada definitivament el 15 de novembre de 1662. Dues generacions després!! Amb tot, ara no és pas aquest primer punt de la reforma l'objectiu essencial del nostre article.

Iniciada simultàniament a la reforma del monacat benedictí, es proposava l'extinció de les canòniques regulars. Aquest segon punt, encara molt més dràstic que el primer, per les seves conseqüències a Catalunya, és el que ens han encomanat d'examinar els amics de L'EROL.

L'extinció de les canòniques regulars

El mateix dia que Climent VIII havia remès la butlla que ordenava la reforma de la congregació claustral benedictina, el primer d'agost del 1592, n'expedia una altra per tal de procedir a la supres-

sió i extinció total dels canonges regulars de l'orde de St. Agustí de l'àmbit de Catalunya, Aragó, Rosselló i Cerdanya, pel fet d'haver decaïgut tant el seu esperit religiós que era motiu «*d'ofensa i escàndol públic*», tota vegada que ja no feien vida en comú, ni menjaven al refectori, sinó que cadascú vivia a casa seva. Els comissionats pel Papa foren els mateixos: el nunci apostòlic, l'arquebisbe de Tarragona i el bisbe d'Urgell. I els tres escolliren a persones de pietat i vida provades, i les enviaren a visitar les canòniques, com es va fer en els monestirs.

Els informes d'aquestes visites posaren de manifest la vida llicenciosa d'alguns canonges, perceptors de rendes considerables, i hom decidí portar a terme la supressió de totes les canòniques regulars del Principat i dels comtats de Rosselló i Cerdanya. Les canòniques del bisbat d'Urgell suprimides foren les de Sta. Maria de Solsona, St. Pere d'Ager i St. Vicenç de Cardona, amb els corresponents priorats i granges menors que en depenien.

Es decidí, el 13 d'agost, que els canonges, en el futur, restessin subjectes a l'autoritat de l'ordinari, el bisbe diocesà corresponent, com a clergues seculars, portant els hàbits i la tonsura propis d'aquests darrers, i restant abolit el roquet blanc com a insígnia de l'hàbit canonical. Tan sols restà eximit de la secularització el monestir de Bellpuig de les Avellanès, pertanyent a la congregació premonstratensa.

Una altra butlla del papa Climent VIII, del dia 22 d'agost del mateix 1592, erigia una col·legiata de preveres seculars en l'antiga canònica de St. Pere d'Ager, i declarava incorporades a la nova col·legiata les rendes del priorat de St. Miquel de Montmagastre, pertanyent a l'orde augustinià i igualment suprimit. Des de la darrereria del s. XI Montmagastre s'havia convertit en priorat d'Ager i successius canonges exerciren de priors, però des dels inicis del s. XV els canonges d'Ager anomenats priors de Montmagastre ja no solien residir en aquest lloc, sinó que designaven un prevere secular que regia l'església de St. Miquel en nom seu i exercia també l'escrivania per als feligresos del vilatge. Quan el 1592 hom declarà suprimit el priorat i incorporà les seves rendes a la col·legiata secular de St. Pere d'Ager, dites rendes foren calculades en 140 ducats d'or anuals.

Una altra butlla papal, quatre dies posterior a la que acabem d'esmentar, del 26 d'agost del 1592 en aquest cas, assignava la quantitat de 50 ducats per a «*còngrua sustentació*» a cada canonge secularitzat, i reglamentava com caldria administrar els beneficis de les canongies suprimides. Disposava, amb tot, que, a judici dels tres comissionats, podria consentir-se l'usdefruit de totes les rendes de què gaudien fins llavors els canonges dignes i honestos, la resta de la seva vida, tota vegada que no semblava recte que, en unificar la renda dels nous beneficis, paguessin justos per pecadors. Com és natural, els 50 ducats representaven una reducció dràstica de rendes per a molts canonges, i motivaren grans protestes dels afectats.

Creació de la diòcesi de Solsona

En íntima connexió amb les esmentades reformes i supressions es troba el tercer punt: la creació de la diòcesi de Solsona, en la qual el rei Felip II posà especial interès, pensant que en dividir l'extens bisbat de la Seu d'Urgell seria més fàcil d'evitar les infiltracions dels hugonots del migdia de França, efectuades per la Cerdanya i per l'Urgellet, on la presència d'immigrats francesos començava d'ésser inquietant.

El bisbat de Solsona era concebut com un tascó en el reforç fronterer de l'espiritualitat catòlica, projectat paral·lelament a la creació de la diòcesi de Jaca i a la restauració de la de Barbastro. El comte d'Olivares, ambaixador d'Espanya a Roma, fou l'encarregat pel sobirà de tramitar a la cúria romana «*la erecció que conviène hazer de la abbadia de Solsona en iglesia cathedral*», com ho indica un despatx del 9 de març del 1590. Els tràmits foren llargs per la resistència oposada a dita creació pels propis canonges solsonins, que veien reduïdes les seves rendes. Tres anys més tard, però, d'aquell primer despatx, el primer d'agost del 1593, Climent VIII accedia a les súpliques reials, creava la diòcesi de Solsona i erigia l'església d'aquesta ciutat en catedral, amb degà, ardiaca, xantre, tresorer, altres dignitats inferiors, dotze canongies i dotze prebendes.

La mansió de l'abat es convertia en palau episcopal i, per a la dotació de la seva mensa, se li aplicaven les rendes de l'abadia de Sta. Maria de Solsona, secularitzada, valorades en 300 florins d'or, i

les del monestir benedictí de St. Llorenç de Morunys, priorat del de St. Serni de Tavèrnoles, xifrades en 230 florins. Les quatre dignitats de la mensa (degà, ardiaca, xantre i tresorer) rebrien les rendes de l'abadia suprimida de Sta. Maria de Vilabertran (diòcesi de Girona), que era també de canonges regulars augustinians, valorades en altres 230 florins.

La dotació de les dotze canongies (mensa capitular nova) es nodriria dels fruits de l'antic priorat augustiní de Sta. Maria de Rocarossa (diòcesi de Girona), de les del priorat de St. Pere de Clarà (pertanyent a la diòcesi de Barcelona), que havia estat vinculat a Cluny i després a St. Cugat del Vallès, i de les del priorat benedictí de Sta. Maria de Gualter (diòcesi d'Urgell). Les rendes d'aquests tres priorats sumaven en total llavors encara uns 368 florins.

En l'obra publicada anònima *La diòcesis de Solsona*, escrita per Mn. Jaume Benet i editada pel bisbe Benlloch a Barcelona el 1904, i en la redacció de la qual intervingué també Mn. Joan Serra i Vilaró, segons que ell mateix ho explicà el 1957, consta que entre les rendes que contribuïren a dotar la mensa capitular de Solsona hi figuraven també les del monestir benedictí de St. Ermenter i Celdoni de Cellers, però a la butlla papal que comentem no hi figura pas el priorat de Cellers. En canvi, consta que les rendes dels priorats de Sta. Maria de Serrabona i de St. Pere de Castellnou, ambdós al Rosselló, i de vida molt migrada el s. XVI, pertanyents a la diòcesi d'Elna, es dedicaren a la fàbrica del temple catedralici de Solsona i a la sacristia. Serrabona, que havia estat una canònica de l'orde de sant Agustí des del 1082, a mitjan del s. XVI ja només comptava tres canonges, i St. Pere de Castellnou, depenent de l'abadia canònica de St. Ruf d'Avinyó des del s. XII, també havia decaigut molt a mitjan s. XVI. Amb tot, l'assignació de rendes tan allunyades de Solsona pot semblar sorprenent. D'altra banda encara, els drets de presentació de les noves dignitats solsonines restaven reservats al sobirà.

La fixació del territori de la nova diòcesi de Solsona, pres a les d'Urgell i de Vic, implicava per al bisbat d'Urgell, segons el projecte de l'any 1595, la desmembració de 258 llocs. Urgell tractà immediatament de salvar tot el que era salvable, i el mateix va fer el bisbat de Vic, que perdia els oficialats de Cervera

i de Tàrrega. Després de moltes discussions que ara no ens cal pas detallar, i d'algunes censures, suspensions i interdictes, s'arribà a un acord final el 1623, restant reduïts a 114 els pobles segregats d'Urgell. Tota la zona meridional del bisbat urgellenc, amb els deganats de Berga i de la vall de Lord, passava a la nova diòcesi de Solsona. El límit entre Termens i Bellvis, per on abans confrontaven els bisbats de Lleida i d'Urgell, limità des d'ara els de Solsona i Lleida.

Des del 8 de gener al 27 de febrer de l'any 1624 el bisbe de Solsona, Luís Sanz, anà prenent possessió de les parròquies assignades per mitjà de procuradors. Havien calgut vint-i-cinc anys, gairebé un canvi de generació, per tal que hom pogués fer efectiva la possessió de les parròquies i establir la nova administració de les rendes eclesials. Ben pocs canonges augustinians secularitzats restaven vius encara en aquells moments. ✦